

# VILÁG- TÖRTÉNET

A HUN-REN BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT  
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **HÁMORI NAGY ZSUZSANNA**  
HÁROM „SZARMATA ODÜSSZEUSZ”
- **ÖZKAN BARDAKÇI**  
HŰSÉG, HŰBÉRI FÜGGÉS ÉS EGYÉNI AMBÍCIÓK
- **MONOSTORI TIBOR**  
ÁRVA APRÓDBÓL TESTŐRTISZT ÉS NÉMETALFÖLDI BIRTOKOS
- **MÉSZÁROS KÁLMÁN**  
„EGY KIPRÓBÁLT HŰSÉGŰ ÉS TITOKTARTÓ IFJÚ”
- **SZÁSZ GÉZA**  
EMIGRÁCIÓ, UTAZÁS, ÖNIGAZOLÁS
- **SZEMLE**  
SEMSEY VIKTÓRIA, ORDASI ÁGNES, JEAN-CHARLES DAUMY,  
CLÉMENT MONSEIGNE ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET  
A HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont  
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők  
Skorka Renáta (főszerkesztő)  
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter  
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság  
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,  
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,  
Lovaš Eldina, Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,  
Pók Attila, Poór János

14. (46.) évfolyam 2024. 3.

## TARTALOM

Nemesi emigrációk Európában a kora újkorban (Tóth Ferenc)	331
<i>Tanulmányok</i>	
Hámori Nagy Zsuzsanna: Három „szarmata Odüsszeusz”. A Łaski fivérek Európa uralkodóinak szolgálatában	335
Özkan Bardakçı: Hűség, hűbéri függés és egyéni ambíciók. Kísérlet a tizenöt éves háborúban harcoló külhoni nemesek tipizálására	369
Monostori Tibor: Árva apródból testőrtiszt és németalföldi birtokos. Somogyi Márton karrierje a brüsszeli spanyol Habsburg-udvarban, 1594–1631	399
Mészáros Kálmán: „Egy kipróbált hűségű és titoktartó ifjú.” Ilosvay János, a fejedelem fegyverhordozója és bujdosótársa	411
Szász Géza: Emigráció, utazás, öngazolás. A francia nemesi emigráció diskurzusai a 18. században	431
<i>Szemtanú</i>	
Takács László: Egy ír nemes beszámolója a török elleni harcokról 1683-ból. Francis Taaffe levelei	447
<i>Szemle</i>	
Thaly Kálmán híres műve franciául (Jean-Charles Daumy)	467
A nemesség és az eszmék vándorlása Európában a 17–19. században (Clément Monseigne)	470
Portugália és Brazília történelme az „Atlantisz-álmom” tükrében (Semsey Viktória)	473
Károk és károsultak – avagy Gabriele D’Annunzio fiumei vállalkozásának ára (Ordasi Ágnes)	477

Jelen számunkat Tóth Ferenc szerkesztette

# Károk és károsultak – avagy Gabriele D’Annunzio fiumei vállalkozásának ára<sup>1</sup>

Az olasz és a horvát közéletben egyaránt nagy visszhangot váltott ki, amikor 2019. szeptember 12-én az olasz szélsőjobboldali pártok Gabriele D’Annunzio fiumei bevonulásának 100. évfordulóján szobrot emeltek Trieszt főterén a kalandor természetű költő-forradalmárnak. A történetek nemcsak Kolinda Grabar-Kitarovićot, az akkori horvát köztársasági elnököt háborították fel, de több olasz politikus is elítélte a szoborállítást. A konfliktus és a nemzetközi sajtó figyelme ugyanakkor újabb lendületet adott az Olaszországban egyébként is népszerű téma előtérbe kerüléséhez, amit a D’Annunzio fiumei vállalkozásával és annak emlékezetével foglalkozó tudományos kiadványok és rendezvények számának megszorodása is mutat.

A jubileum idején a korabeli események interpretálásához a Rijekai Állami Levéltár is csatlakozott. 2019 őszén *Rijeka 1919. Fašizam prije fašizma. D’Annunzio i danuncijada u gradivu Državnog arhivu Rijeci* (Fiume 1919. Fasizmus a fasizmus előtt. D’Annunzio és kalandja a Rijekai Állami Levéltár anyagaiban) címmel kiállítást szentelt D’Annunzio fiumei tevékenységének, amit 2020-ban egy hiánypótló tanulmánykötet követett a korszakkal foglalkozó, legkiválóbb rijekai kötődésű történészek, levéltárosok közreműködésével. A teljesség igénye nélkül, a szerzők között Natka Badurina, Ljubinka Toševa Karpowicz, Irvin Lukežić, Maja Polić, Marko Medved és Igor Žic nevével lehetett találkozni.<sup>2</sup>

A sor itt nem ért véget. A tapasztalt nagy érdeklődéstől vezérelve, illetve a további feltáratlan kérdések, ellentmondások, eltérő értelmezések tisztázása érdekében a Rijekai Állami Levéltár 2022 elején a Zágrábi Állami Levéltárral együttműködve Goran Crnković, a levéltár korábbi igazgatója, valamint Mladem Urem, az olvasóterem vezetője gondozásában egy 372 oldalas, többnyelvű, tematikus forráskiadást jelentetett meg. *Az Izbjeglice i štete za D’Annunzijeva režima 1919.–1921.* (Menekültek és károk a D’Annunzio-rezsim idején, 1919–1921) címet viselő kötet közreadásával a horvát levéltárosok három célt tűztek ki. Először is be kívánták emelni a köztudatba a délszláv és az olasz állam viszonyával kapcsolatos újabb ismereteket. Másodsor, levéltári dokumentumok segítségével árnyalni szeretnék volna Gabriele D’Annunzióinak az olasz köztudatban élő túlzottan pozitív képét, harmadszor pedig be akarták mutatni D’Annunzio regnálásának hatását a fiumei társadalomra.

A munka magyar szempontból is figyelmet érdemel. Balkáni és délszláv, illetve fiumei viszonylatban a korszakra vonatkozó, valóban igényes, legalább részben többnyelvű forráskiadványok még mindig kurióznak, a kötetben közölt dokumentumok szélesan értelmezve pedig hungarikának számítanak, mivel azok hozzájárulnak a Magyar Királyság hajdanvolt

1 *Izbjeglice i štete za D’Annunzijeva režima 1919.–1921. Zbornik radova.* Ur.: Crnković, Goran – Urem, Mladen. Zagreb–Rijeka, Hrvatski državni arhiv, Državni arhiv u Rijeci, 2022. 372 p. (Posebna izdanja. Državni arhiv u Rijeci, knj. 30.)

2 Crnković, Goran: Uvodna riječ. In: *Vjesnik Državnog Arhiva u Rijeci*, LXI–LXII. (2020) 11.

egyetlen tengeri kikötővárosa és az ott élő lakosság két világháború közötti sorsának alaposabb megismeréséhez, továbbá a hatalmi átmenetek jobb megértéséhez. Jóllehet ezekben a „fiumei történetekben” a magyar állam és a magyar ajkú lakosság leginkább már csak mellékszereplő lehetett.

Ahogy a szerkesztő angol és olasz fordításban is közzétett előszavából, illetve a tartalomjegyzékből kitűnik, a kötet vázát két, másol nem publikált levéltári forrás alkotja, valamint a két dokumentum a kiadványt két nagy, ám szorosan összefüggő részre osztja. Az első egység a jogfosztottság, a kirekesztettség, az elűzöttség és a menekülés dilemmáit mutatja be, a második pedig a kárszenvedés és kárpótlás, illetve a jogosultság kérdéskörét tárgyalja. A forrásokhoz gondosan lábjegyzetelt bevezető tanulmányok is tartoznak, melyek a dokumentumok keletkezéstörténetének és a szövegek szerkesztési elveinek ismertetése mellett részben pótolják az iratok jegyzetapparátusát. Itt kapnak helyet a források értelmezéséhez és kontextualizálásához szükséges szerkesztői észrevételek, kiegészítések, az egyes fogalmak, kifejezések magyarázatai, illetve a dokumentumokban alkalmazott rövidítések feloldásai. A kötetet korabeli fényképek, olasz és horvát nyelvű levelek, névsorok, hivatali kimutatások, újságcikkek és hirdetések gazdagítják, amelyek akár külön forrásközlésként is felfoghatók.

A kötetbe Nikola Crnković 1983-ban megjelent, *Procjena šteta nastalih uslijed D’Annunzijeve okupacije Rijeke* (Fiume D’Annunzio általi megszállása idején keletkezett károk felmérése) című írása, továbbá Mihael Sobolevski *Egzodus Hrvata iz Rijeke u vrijeme D’Annunzijeve vladavine (rujan 1919 – siječanj 1921)* (A horvátok exodusa Fiuméből D’Annunzio uralma alatt, 1919. szeptember – 1921. január) című, 1999-ben publikált tanulmánya is bekerült. A cikkek újraközlése különösen hasznosnak bizonyult a szerkesztők részéről. Egyfelől azért, mert azok a források értelmezését segítik és a kiadvány részei közti kohéziót erősítik. Másfelől azért, mert mind Crnković, mind Sobolevski – többek közt épp a kötetben közölt dokumentumok feltárásával és feldolgozásával – olyan levéltári kutatásokat végzett el, ami miatt munkáik máig megkerülhetetlenek a két világháború közti Fiume történelmét kutatók számára. Ez még a szerzők helyenként érzékelhető elfogultsága, érzelmi érintettsége és az olasz narratívával való szembehelyezkedő állásfoglalása ellenére is igaz. A kötet egészéről elmondható, így jelezni kell, hogy az *Izbjeglice i štete za D’Annunzijeve režima* olvasása és használata fokozott forráskritikát és tudományos távolságtartást igényel.

A fent bemutatott álláspont a kiadványban közzétett források kiválasztásából is kitűnik. A dokumentumok között az első a fiumei közéletben igen aktív Benjamin Grohovac<sup>3</sup> történelem- és földrajzprofesszor vezette, 1919 szeptemberében megalakult Rijekából és Sušakról Menekültek Bizottságának (*Odbor izbjeglica iz Rijeke i Sušaka*) listája. A Zágrábi Állami Levéltár gyűjteményében fellelhető két, horvát nyelven vezetett táblázatos füzetből (Knjiznica „A” és „B”)<sup>4</sup> álló dokumentum átírását, sajtó alá rendezését Boris Zakošek, a Rijekai Állami Levéltár főlevéltárosa végezte el, és az ő nevéhez fűződik a forráshoz tartozó, a *Prvi egzodus* (Első exodus) címet viselő hiánypótló bevezető tanulmány megírása is.

A forrás annak a 3012 személynek a nevét és fontosabb adatait<sup>5</sup> tartalmazza – 1919. szeptember 22-től 1920. január 14-ig<sup>6</sup> –, akiket Gabriele D’Annunzio fiumei kormányzása alatt menekültként regisztráltak, vagy akiknek a Bizottság segítséget nyújtott. Zakošek nyo-

3 Benjamin Grohovac a Fiumei Délszláv Demokrata Párt megalapítója.

4 Hrvatski državni arhiv, Zagreb, HR-HDA-2048. és HR-HDA-79.

5 Név, keresztnév, foglalkozás, a nyilvántartásba vétel időpontja, tartózkodás/úti cél helye, illetve több esetben a regisztrált személy meg nem nevezett hozzátartozóinak száma, a kiutalt segély koronában meghatározott összege.

6 A Bizottság első feloszlását megelőző napig.

matékosan kiemeli, hogy a korabeli körülmények és ebből is következően a szórványos forrás-adottságok miatt a D'Annunzio alatt távozásra kényszerítettek számát lehetetlen pontosan meghatározni. Már csak azért sem lehet megállapítani, mert a közölt dokumentum éppen D'Annunzio 1920. február 27-én kiadott, az idegenek eltávolításáról szóló rendeletét követő legnagyobb menekülthullámról nem tájékoztat. A rendelet nem tett különbséget a fiumei illetőséggel rendelkezők és nem rendelkezők között, D'Annunzio hívein és katonáin kívül mindenkit távozásra szólított fel, aki 1918. október 30. után költözött a városba.<sup>7</sup> Zakošek felhívja a figyelmet arra is, hogy a listán a Délszláv Nemzeti Tanács fennhatósága alatt álló, korábban Horvátországhoz tartozó Sušak prominens képviselői is szerepelnek, ami a két település szoros egymásra utaltságának következménye. Nemcsak Fiumének volt ugyanis szüksége a Sušakon át beérkező árukra és alapvető fogyasztási cikkekre, de a sušakiaknak is létfontosságúnak bizonyult, hogy termékeiket Fiumében értékesíthessék, illetve hogy munkalehetőséghez jussanak. Összességében a szerző úgy foglal állást, hogy a szenvedés mértéke nem a konkrét számok révén ragadható meg, hanem a tragédiát a megsemmisült egzisztenciák, valamint az elűzetéssel és a megfélemlítéssel járó traumák jelentik valójában.

D'Annunzio és a Fiumei Olasz Nemzeti Tanács pogromja mindenekelőtt a horvát nyelvű kereskedőket és értelmiséget (hivatalnokok, ügyvédek, tanárok, tanulók), valamint a férjikkel együtt távozó nőket érintette. A legkedvezőtlenebb helyzetbe a helyi közéletben tekintéllyel és befolyással rendelkező, nem ritkán régi fiumei családokhoz (Bellen, Kosulić, Lenac, Lenaz, Ružić) tartozó, horvát anyanyelvű személyek kerültek. Továbbá azok, akik D'Annunzio rendszeréhez kritikusan vagy legalábbis fenntartásokkal viszonyultak és/vagy világnézetük miatt elfogadhatatlanok voltak a hatalom számára. Franjo Brelić, Aurel Figatner, Juro Bačić és Julius Mogan ügyvédeknek 1920 májusában mindössze 24 óra állt rendelkezésükre, hogy elhagyják Fiumét. A korábban kiutasítottak közt volt Aleksander Senderdi, a Sušaki Kereskedelmi Akadémia igazgatója, valamint Viktor Stiplošek, a fiumei kapucinusok nyomdaigazgatója is. Utóbbinak el kellett bújni a letartóztatására küldött katonák elől, majd pedig elszöknie a városból. A legnagyobb felzúdulást mégsem az ő története váltotta ki, hanem a fiumei görögkeleti metropolitának, a későbbi washingtoni nagykövetnek, Sava Kosanovićnak az állandó zaklatása, aminek részét képezte lakásának felforgatása és kifosztása.

Említésre méltó, hogy a lista egy-két kivételtől eltekintve (Agh Béla és Agh Elisabeth, Farkas Alexander, Fürst Milan, Richtmann Adolf és Richtmann Mara) nem tartalmaz magyaroknak vélelmezhető személyeket. Ennek elsődlegesen az lehet az oka, hogy D'Annunzio – és a Fiumei Olasz Nemzeti Tanács – a kikötőváros olasz jövőjének legfőbb veszélyeztetőjét és egyben saját hatalmának kihívóját nem az összeomló magyar közigazgatásban, hanem a délszláv államban látta. Bár a kötetből nem derül ki, a magyarok helyzetét a Fülep Lajos kormánybiztos és a Fiumei Olasz Nemzeti Tanács közötti, 1919 januárjában megkötött megegyezés szabályozta. Még ha a lefektetett elvek és a gyakorlat nem is mindig vágtak egybe, a megállapodás értelmében megfelelő erkölcsi és politikai magatartás, valamint biztos egzisztencia esetén a magyar állami alkalmazottak és tisztviselők többsége (legalábbis elvileg) a városban maradhatott, majd viszonylag rendezett körülmények között távozhatott. Ahogy Egan Lajos fiumei kormányzóhelyettes naplójából ismert, az utolsó nagyobb magyar kontingens 1920. május 29-én hagyta el a kikötővárost.

A magyar nevek hiányának okai közt említhető, hogy a Bizottság a horvát ajkú lakosság segítésére jött létre, és az ő fizikai és anyagi biztonságuk szavatolását kívánta meg-

7 A Fiumei Olasz Tanács 1918. október 30-án proklamálta először, hogy Fiume a wilsoni pontok alapján maga kíván határozni a jövőjéről, és az anyaországhoz, vagyis Olaszországhoz akar csatlakozni.

valósítani a szervezet az újonnan megszülető államkonglomeráció erőforrásai és infrastrukturális lehetőségei között. Gondoskodni kellett a különféle dialektusokban beszélő tenger melléki menekültek utaztatásáról, lakhatásáról, ellátásáról és munkába állításáról, ami a helyi szervezetek és a formálódó állami közigazgatás számára egyaránt komoly terhet jelentett.

A kötet második nagy egysége Gino Palmieri olasz kapitánynak a rekvirálásokról, károkról és rablásokról szóló, 1925. december 1-jén keltezett jelentése és annak mellékletei köré szerveződik.<sup>8</sup> Egy olyan korszak forrásai köré, amikor Fiume már az olasz állam szerves részét képezte, a kikötővárosban és környékén élő horvát nyelvű személyek többsége pedig már jugoszláv állampolgársággal rendelkezett. A Rijekai Állami Levéltár állományában található,<sup>9</sup> 103 oldalas, gépelt, olasz nyelvű dokumentumot Markus Leideck, a Rijekai Levéltár jelenlegi igazgatója és Sandro Poropat levéltáros írta át és szerkesztette, valamint ők készítették el a forráshoz tartozó tanulmányt is (*Izvyestaj satnika Gina Palmierija o rekvizicijama štetama, devastacijama i krađama na području Rijeke za vrijeme D'Annunzijeve okupacije*. Gino Palmieri kapitány jelentése a rekvirálásokról, a pusztításokról és a lopásokról Rijeka területén a D'Annunzio-megszállás idején).

Palmieri kapitány az olasz–jugoszláv közeledés időszakában, a nettunói megegyezéseket követően készítette el jelentését. (A Róma közelében lévő Nettunóban 1925. július 20-án a délszláv és az olasz kormány megállapodott a D'Annunzio-rezsim által okozott és a „fiumei véres karácsony” néven elhíresült, ötnapos olasz–fiumei háború alatt elszenvedett károk felmérésében és megtérítésében.) Noha a belgrádi kormány 1928-ig nem ratifikálta a konvenciókat, a károk számbavétele Gino Palmieri vezetésével és a fiumei hatóságok, illetve a jugoszláv kormány megbízottja, Krmpotic közreműködésével 1925 folyamán megkezdődött. Palmieri számszerűsítette és véleményezte a beérkezett kárpótlási kérelmeket, darabszintű és százalékos kimutatást vezetett, valamint megjegyzéseket tett azok jogosságáról, teljesíthetőségéről. A kapitányt mindenekelőtt a konkrét, olasz lírában meghatározott összegek érdekelték, ezért a jelentés legnagyobb részét a károsultak követelése, valamint a megítélt értékek oszlopos kimutatásai alkotják. A felmérés lefolytatásáról sokat elmond, hogy bár a jugoszlávok és az olaszok is szem előtt tartották saját érdekeiket, mindkét fél a benyújtott követelések csökkentésére törekedett. Sajnálatos, hogy sem a közölt forrásokból, sem a kötet más fejezeteiből nem derül ki, hogy a megítélt összegeket kifizették-e, és amennyiben igen, mikor és milyen mértékben.

Palmieri a károkat tizenegy, A–M nagybetűkkel megjelölt osztályba sorolta a károsulás időpontjától, a sérelmek típusától, valamint okozójuk és elszenvedőjük kilitétől függően (a J és a K betűt egyelőre nem ismert okokból kihagyta). Az A csoportba kerültek az áruk, termékek eltulajdonításából és az igénybe vett, ám meg nem térített szolgáltatásokból adódó veszteségek. A kapitány itt sorolta fel az élelmiszerek, gyógyszerek, épület- és tűzifák ellopása, vagy éppen a lovak – és minden bizonnyal szamarak – elhajtása miatti panaszokat.

8 A. A legionáriusok megszállása alatt megállapított rekvirálási és kártérítési kérelmek osztályozása és hozzávetőleges értékelése. B. Kollektív jelentés az állami intézmények és külföldi országok egyéni állampolgárai által Fiumében benyújtott különféle kártérítési igényekről. C. Az Olasz Királyság és a Szerb–Horvát–Szlóven Királyság különböző állami szerveihez benyújtott kérelmek számszerűsített listája a légiós megszállás alatt Fiumében megállapított rekvirálások és károk megtérítése érdekében. D. Azon személyek, cégek és intézmények alfabetikus mutatója, akik és amelyek kártérítési kérelmet nyújtottak be a légiós megszállás alatt Fiumében megállapított rekvirálások és károk megtérítése céljából. E. A panaszok és a vizsgálatok összefoglalója.

9 Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-55, Pokrajinski tehnički uredi u Rijeci.



Itt rögzítette a ki nem egyenlített, autójavításra és -bérlésre, illetve víz-, villany- és gázzámlákra vonatkozó beadványokat is. Jellemző, hogy a legnagyobb kártérítést a Cantieri Navali del Carnaro hajógyár (256 805 Lit.) és a Raffineria Olii Minerali (176 037 Lit.) követelte. A mai Brodogradilište 3. Maj – Rijeka hajógyárnak a károknál valamivel kisebb összeget ítélt meg, az INA jogelődjének viszont egyetlen fillért sem. Ennél szerencsésebbnek mondhatta magát Francesco Chytka fiumei pékmester, akinek a katonák által lefoglalt kenyér ellenértékéért benyújtott 60 lírás követelését minden észrevétel nélkül tudomásul vették.

A B kategória az ingatlanok, az egyes magánlakások és közintézmények rekvirálása során bekövetkezett rongálásokat, fosztogatásokat összesítette. Itt található például Sava Kosanovičnak a lakása feldúlása és kirablása miatt benyújtott, valamint a Banca Mobiliare igazgatóságának és A. F. Jonesnak, a Whitehead torpedógyár társtulajdonosának kérvénye. Palmieri a C és D osztályban az általános zavargások, tüntetések során, valamint az egyéb körülmények közt bekövetkező pusztításokat tüntette fel. Itt szerepel a sikeres borkereskedő Janović testvérek bateljének (evezős csónakjának) megsemmisítése, Franjo Kukulić termény- és gyapjúkereskedő motorcsónakjának az elsüllyesztése, vagy éppen a Delta-faragóhelyen kitört tüzesetek, illetve a horvát Čitaonica (olvasókör, kulturális egyesület) „megostromlása”.

Palmieri külön-külön csoportba vette fel az 1920 karácsonján lezajló hadműveletek során elkövetett büntetteket (E), katonai lopásokat (F) és anyagi károkat (G), továbbá a világnézeti, politikai okok miatti kiutasításokból, a munkamegtagadásokból, elbocsátásokból, valamint fizikai sérülésekből eredő, közvetett veszteségeket (H). Ez utóbbi kategóriába tartozott a kereskedők és iparosok egzisztenciájának elvesztése az iparendélyek bevonása következtében, valamint a különböző megfélemlítések következményei. Volt, aki a szeme világát veszítette el, és ahogy Juro Kamenar fiának története is mutatja, akadtak olyanok is, akiket a katonák lincseltek meg, vagy az állandó szorongás elől öngyilkosságba menekültek. A jelentésből kitűnik, hogy a kártérítések tekintetében ez a kategória bizonyult az egyik legproblematisabbnak, mivel a károsultak csak nehezen tudták sérelmeik jogosságát igazolni. Palmieri ezért egyfajta áthidaló megoldásként azt szorgalmazta, hogy a folyamodóknak ne kárpótlást, hanem segélyt utaljanak ki.

Az L csoportba a legionáriusok és katonák élelmeztetését, ellátását és szállítását fedező, az állami és önkormányzati szervek költségvetését terhelő kiadások kerültek; az I. kategóriába pedig az olyan rendkívüli károk, amelyek megtérítéséről kizárólag az olasz kormány dönthetett. A legkényesebb ügyet a Cogne nevű hajó rekvirálása jelentette, mivel a kimondottan értékes tengeri jármű egy nemzetközi konzorcium tulajdonát képezte, ráadásul azt D'Annunzio saját magának foglalta le.

Az utolsó, M jelű kategóriában a külföldi államok, cégek és állampolgárok követeléseit tartották nyilván (a délszláv állam kivételével). Itt regisztrálták az angol és a francia kormánynak a hátrahagyott felszerelésekre, élelmiszerkészletekre, ruhákra és egyéb ingóságokra vonatkozó kártérítési követeléseit, az egyes konzulok panaszos kereseteit, valamint a külföldi magán- vagy köztulajdonban levő ingatlanok megrongálásának költségeit. Magától értetődik, hogy ebben a csoportban magyar vonatkozások is fellelhetők. Itt rögzítették Balázs Imre újságíró és Szacsyay András rendőrkapitány lakásának a lefoglalását, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank és a Magyar Általános Hitelbank írógépeinek és bútorainak elhurcolását, és egyes helyiségeik kifosztását, sőt a Ganz Danubius vállalat javítási és átalakítási munkálatai után fennmaradt tartozások megtérítésének kérelmeit is. A többi kategóriával ellentétben, a külföldi államokkal szembeni tartozások kiegyenlítésében Palmieri kimondottan nagyvonalúságot velt szükségesnek, mivel a nemes gesztusoktól a nagyhatalmak szimpátiájának elnyerését és Olaszország nemzetközi megítélésének javulását remélte.

Noha az *Izbjeglice i štete za D'Annunzijeve režima* bevallottan – és olykor egy kissé elfogultan – az olasz–horvát kapcsolatokra és a szlávok sérelmeire koncentrálnak, mégis megállapítható, hogy a bemutatott esetek jóval tágabb kontextusba illeszkednek. Ráirányítják a figyelmet az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását kísérő hasonló, több régióra jellemző társadalmi-gazdasági jelenségekre. Például arra, hogy az egymást érő sorozatos hatalomváltások a magyar ajkú lakossághoz hasonló megpróbáltatások elé állíthatták a tengermenteli szlávokat (és tegyük hozzá: olaszokat), illetve arra is, hogy az elűzöttség, a jogfosztottság és a menekültkérdés problémáival nemcsak a magyar, hanem a délszláv (és az olasz) államnak is foglalkoznia kellett. Az olasz–délszláv rivalizálásból, valamint az általános megélhetési viszonyok romlásából és a politikai megtorlásokból eredő bizonytalanság a tengermentelen élő horvát anyanyelvű személyeket különösen nagy mértékben sújtotta. A hatalmi átmenetek alatt elszenvedett lelki, anyagi és fizikai – gyakran lakóhelyük feladásával járó – sérelmeik enyhítésében azonban csak korlátozottan számíthattak az újonnan megszülető Szerb–Horvát–Szlovén Királyság segítségére. Igaz, nemzetközi megítélése miatt a kárelszámolás dilemmái az olasz kormány számára sem lehettek közömbösek.

Összességében a Rijekai Állami Levéltár és a Zágrábi Állami Levéltár forráskiadványa kimondottan értékes, hiánypótló munka, amely számos eddig nem, vagy kevésbé ismert információt közöl a fiumei lakosság mindennapi kihívásairól a két világháború közötti időszakban. A kötet további kutatások alapjául szolgálhat, és lehetőséget teremthet összehasonlító vizsgálatokra is, a különböző szervezetek válságkezelési stratégiáinak összevetésére. A megtört emberi sorsok tragédiájával és következményeivel – nemzeti, etnikai és politikai hovatartozásra való tekintet nélkül – mindegyik korabeli elítélőportnak szembe kellett néznie.

Ordasi Ágnes\*

\* A szerző a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának levéltárosa (1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4., ordasi.agnes@mnl.gov.hu).



## CONTENTS

Noble Emigrations in Europe in the Early Modern History (Ferenc Tóth)	331
---	-----

### *Studies*

Zsuzsanna Hámori Nagy: Three “Sarmatian Odysseus”: The Łaski Brothers in the Service of European Rulers	335
---	-----

Özkan Bardakçı: Loyalty, Clientelism and Individual Ambition: A Typology of Noble Mobility in the Long Turkish War	369
--	-----

Tibor Monostori: The Story of an Orphan Child from Hungary Becoming a Bodyguard Officer and Estate-Owner in the Spanish Low Countries: The Career of Márton Somogyi, 1594–1631	399
--	-----

Kálmán Mészáros: “A Young Man of Proven Loyalty and Secrecy”: János Ilosvay, the Prince’s Armor Bearer and Companion in Exile	411
---	-----

Géza Szász: Emigrate, Travel, Assert Yourself: Speeches of French Noble Emigrants in the 18 <sup>th</sup> Century	431
---	-----

### *Eyewitness*

László Takács: An Irish Nobleman’s Account of Fighting the Turks in 1683: Letters of Francis Taaffe	447
---	-----

### *Book Reviews*

Kálmán Thaly’s Famous Work in French (Jean-Charles Daumy)	467
---	-----

The Migration of Nobility and Ideas in Europe in the 17 <sup>th</sup> –19 <sup>th</sup> Centuries (Clément Monseigne)	470
---	-----

The History of Portugal and Brazil in the Light of the “Atlantis Dream” (Viktória Semsey)	473
---	-----

Damage and Victims: The Cost of Gabriele D’Annunzio’s Enterprise in Fiume (Ágnes Ordasi)	477
--	-----

Ára: 800 Ft  
Előfizetőknek: 600 Ft



TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél,  
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444,  
e-mailen: [hirlapelofizetes@posta.hu](mailto:hirlapelofizetes@posta.hu), faxon: 1-303-3440,  
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,  
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a Bölcsészettudományi Kutatóközpont  
Történettudományi Intézetében  
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,  
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban  
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2024. évi megjelentetését  
a Magyar Tudományos Akadémia támogatja.

**MTA** MAGYAR  
TUDOMÁNYOS  
AKADÉMIA

**HUN  
REN**

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI  
KUTATÓKÖZPONT  
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET